

Пламен Калчев
ОЦЕНКА НА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ В ЮНОШЕСКА
ВЪЗРАСТ

Пламен Калчев

**ОЦЕНКА НА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ В
ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ
Част 1. Юношески въпросник за
психопатни черти (UPI)**

**София
2016**

Изследването е проведено с частично финансиране по Проект по НИД *Конструиране на български вариант на скала за Коравосърдечност и неемоционалност* (договор за научни изследвания № 141 от 8 май 2014 г., СУ „Св. Климент Охридски“).

Пламен Калчев, Оценка на психопатни черти в юношеска възраст.

Част 1. Юношески въпросник за психопатни черти (YPI)

Copyright © Пламен Калчев, 2016

Издателство „Изток-Запад“, 2016

ISBN 978-619-152-828-8

Съдържание

УВОД	14
1. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА	18
1.1. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПСИХОПАТНАТА ЛИЧНОСТ	18
1.2. ПСИХОПАТИЯТА: ЕДИНЕН КОНСТРУКТ ИЛИ КОНФИГУРАЦИЯ ОТ НЕЗАВИСИМИ/ОТДЕЛНИ ДИМЕНСИИ?.....	29
1.3. ДАЛИ АНТИСОЦИАЛНОТО ПОВЕДЕНИЕ Е СЪЩНОСТНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПСИХОПАТИЯТА?	38
1.4. ОЦЕНКА НА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ С ПОМОЩТА НА САМООПИСАТЕЛНИ СКАЛИ .	45
1.5. ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (УРІ).....	49
2. КОНСТРУИРАНЕ НА БЪЛГАРСКИ ВАРИАНТ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (УРІ)	62
2.1. НАЧАЛЕН ЕТАП НА АНАЛИЗА	65
2.2. ФАКТОРЕН АНАЛИЗ НА РАВНИЩЕ АЙТЕМИ	74
2.3. СТРУКТУРА НА „ПРЕТЕНЦИОЗЕН, МАНИПУЛАТИВЕН“	85
2.4. СТРУКТУРА НА „КОРАВОСЪРДЕЧЕН, НЕЕМОЦИОНАЛЕН“	92
2.5. СТРУКТУРА НА „ИМПУЛСИВЕН, БЕЗОТГОВОРЕН“	102
2.6. БИФАКТОРЕН МОДЕЛ	108
2.7. ИНВАРИАНТНОСТ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ ПО ПОЛ	114
2.8. НАДЕЖДНОСТ	117
3. ВАЛИДНОСТ	126
3.1. ВРЪЗКИ С КОРАВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ	126
3.2. ВРЪЗКИ С НАРЦИСИЗЪМ.....	141
3.3. ВРЪЗКИ С АГРЕСИЯ И МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАНОСТ	151
3.4. ВРЪЗКИ С ЕКСТЕРНАЛИЗИРАНИ ПРОБЛЕМИ НА РАЗВИТИЕТО	164
3.5. ВРЪЗКИ С ПРЕДЪВКВАНЕ НА НЕГАТИВНИЯ ОПИТ (ОБИДЧИВОСТ, ЗЛОПАМЕТНОСТ, ОТМЪСТИТЕЛНОСТ)	176
3.6. ВРЪЗКИ С ЕМПАТИЯ.....	181
3.7. ВРЪЗКИ С ПРОСОЦИАЛНО ПОВЕДЕНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ПОВЕДЕНИЕТО	192
3.8. ВРЪЗКИ С БЕЗПОКОЙСТВА, СОЦИАЛНА ТРЕВОЖНОСТ И СОМАТИЧНИ РЕАКЦИИ.....	197
3.9. ВРЪЗКИ СЪС САМООЦЕНКА, ТРЕВОЖНОСТ, ДЕПРЕСИЯ, БЛИЗОСТ С РОДИТЕЛИТЕ И ОТНОШЕНИЕ КЪМ УЧИТЕЛИТЕ И УЧИЛИЩЕТО	206

3.10. Връзки с тревожност и депресия	215
3.11. Връзки с психично благополучие.....	221
3.12. Връзки с личностови разстройства/стилове	226
4. РАЗЛИЧИЯ ПО ПОЛ И ВЪЗРАСТ	239
4.1. Различия по пол	239
4.2. Възрастови различия	245
ПРИЛОЖЕНИЕ СПИСЪК НА СПЕЦИАЛИСТИТЕ, УЧАСТВАЛИ В СЪБИРАНЕТО НА ЕМПИРИЧНИЯ МАТЕРИАЛ ЗА АДАПТАЦИЯ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI).....	252
ЛИТЕРАТУРА	254
SUMMARY	275

Фигури

ФИГУРА 2.1. SCREE-ТЕСТ НА КЕТЪЛ ОТ ФАКТОРИЗАЦИЯТА НА АЙТЕМИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (N=1547)	75
ФИГУРА 2.2. SCREE-ТЕСТ НА КЕТЪЛ ОТ ФАКТОРИЗАЦИЯТА НА АЙТЕМИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ YPI, СЛЕД ОТСТРАНЯВАНЕ НА АЙТЕМИТЕ ЗА ЛЪЖЛИВОСТ (N=1547)	75
ФИГУРА 2.3. ДВА ЙЕРАРХИЧНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „ПРЕТЕНЦИОЗЕН, МАНИПУЛАТИВЕН“ ОТ ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (ИЗВАДКА 2, N=744)	89
ФИГУРА 2.4. ДВА ЙЕРАРХИЧНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „ПРЕТЕНЦИОЗЕН, МАНИПУЛАТИВЕН“ ОТ ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (ИЗВАДКА 3, N=691)	91
ФИГУРА 2.5. ДВА ЙЕРАРХИЧНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „КОРАВΟΣЪРДЕЧЕН, НЕЕМОЦИОНАЛЕН“ ОТ ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (ИЗВАДКА 2, N=774)	98
ФИГУРА 2.6. ДВА ЙЕРАРХИЧНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „КОРАВΟΣЪРДЕЧЕН, НЕЕМОЦИОНАЛЕН“ ОТ ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (ИЗВАДКА 3, N=691)	101
ФИГУРА 2.7. ДВА ЙЕРАРХИЧНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „ИМПУЛСИВЕН, БЕЗОТГОВОРЕН“ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (ИЗВАДКА 2, N=774)	106
ФИГУРА 2.8. ДВА ЙЕРАРХИЧНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „ИМПУЛСИВЕН, БЕЗОТГОВОРЕН“ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (ИЗВАДКА 3, N=691)	107
ФИГУРА 3.1. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА ЕФЕКТИТЕ НА ПСИХОПАТНИТЕ ЧЕРТИ (ОТ YPI) ВЪРХУ КОРАВΟΣЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ (ICU). СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ НА ЛАТЕНТНО РАВНИЩЕ (N=1040)	140
ФИГУРА 3.2. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИТЕ ЧЕРТИ (ОТ YPI) ВЪРХУ НАРЦИСИЗЪМ, ОЦЕНЕН ЧРЕЗ ЮНОШЕСКА СКАЛА ЗА НАРЦИСИЗЪМ (ЮСН) СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ НА ЛАТЕНТНО РАВНИЩЕ (N=268)	151
ФИГУРА 3.3. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ – ЛАТЕНТНО РАВНИЩЕ, НА ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ АГРЕСИЯ, С МЕДИАТОРНА РОЛЯ НА МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАННОСТ (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=204)	160

ФИГУРА 3.4. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА ЕФЕКТИ ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ ТРИ ВИДА АГРЕСИЯ С МЕДИАТОРНА РОЛЯ НА МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАНОСТ (НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ, СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=204).....	162
ФИГУРА 3.5. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ НАРУШАВАНЕ НА НОРМИТЕ С МЕДИАТОРНА РОЛЯ НА СЛАБ САМОКОНТРОЛ. СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ (N=297)	172
ФИГУРА 3.7. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ – ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ПРЕДЪВКВАНЕ НА НЕГАТИВНИЯ ОПИТ (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=205).....	181
ФИГУРА 3.8. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ЕМПАТИЯТА (IRI). СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ (N=341)	189
ФИГУРА 3.9. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ – ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ ПРОСОЦИАЛНО ПОВЕДЕНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ПОВЕДЕНИЕТО (ОТ SDQ) (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=116)	196
ФИГУРА 3.10. ДВА СТРУКТУРНИ МОДЕЛА НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ – ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ БЕЗПОКОЙСТВА И СОМАТИЧНИ РЕАКЦИИ (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=229)	205
ФИГУРА 3.11. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ – ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ СКАЛИ ОТ ПОВЕДЕНЧЕСКАТА СИСТЕМА ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЦАТА (BASC) – СЪКРАТЕН ВАРИАНТ НА САМООПИСАТЕЛНАТА ЧАСТ ЗА ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=204)	214
ФИГУРА 3.12. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ – ЕФЕКТИ НА СУБСКАЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ СКАЛИ ЗА БЕЗПОКОЙСТВА (ОТ RCMAS) И ДЕПРЕСИЯ (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=247).....	220
ФИГУРА 3.13. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ – ЕФЕКТИ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) ВЪРХУ КОМПОНЕНТИТЕ НА ПСИХИЧНО БЛАГОПОЛУЧИЕ (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=369).....	225
ФИГУРА 3.14. СТРУКТУРЕН МОДЕЛ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ – ЕФЕКТИ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI)	

ВЪРХУ АНТИСОЦИАЛЕН, НАРЦИСТИЧЕН И САДИСТИЧЕН ЛИЧНОСТЕН СТИЛ (СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ, N=565)	236
ФИГУРА 4.1. ЧЕСТОТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЧЕТИРИ ОТ СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (N=2238)	243
ФИГУРА 4.2. ЧЕСТОТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (N=2238).....	246
ФИГУРА 4.3. ВЪЗРАСТОВИ РАЗЛИЧИЯ ПО ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (N=2639).....	248

Таблицы

Таблица 2.1. РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ИЗСЛЕДВАНИТЕ ЛИЦА (ПЪЛНИ ПРОТОКОЛИ) ПО ПОЛ И КЛАС – ПЪРВИ И ВТОРИ ЕТАП НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	64
Таблица 2.2. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): АЛФА НА КРОНБАХ И СРЕДНО РАВНИЩЕ НА ИНТЕРКОРЕЛАЦИИ НА АЙТЕМИТЕ (MIC) В БЪЛГАРСКА ЮНОШЕСКА ИЗВАДКА (ПЪРВИ ЕТАП, N=1547) И В ОРИГИНАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ НА Х. АНДЕРШЕД И СЪАВТОРИ (N=1024, ANDERSHED ET AL., 2002)	66
Таблица 2.3. ЕКСПЛОРАТОРЕН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI), ПРОМАКС РОТАЦИЯ – МОМЧЕТА (N=672)	68
Таблица 2.4. ЕКСПЛОРАТОРЕН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI), ПРОМАКС РОТАЦИЯ – МОМИЧЕТА (N=904)	69
Таблица 2.5. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ ОТ КОНФИРМАТОРНИЯ АНАЛИЗ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) – МОМЧЕТА (N=672)	72
Таблица 2.6. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ ОТ КОНФИРМАТОРНИЯ АНАЛИЗ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) – МОМИЧЕТА (N=904)	72
Таблица 2.7. ФАКТОРНИ ТЕГЛА НА АЙТЕМИТЕ ОТ ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) – ТРИФАКТОРНО РЕШЕНИЕ, СЛЕД ОТСТРАНЯВАНЕ НА АЙТЕМИТЕ ЗА ЛЪЖЛИВОСТ (МЕТОД НА ГЛАВНИТЕ КОМПОНЕНТИ И РОТАЦИЯ ПО ПРОМАКС, N=1547).....	76
Таблица 2.8. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ ОТ 8 ТЕСТВАНИ МОДЕЛА НА СТРУКТУРАТА НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): ФАКТОРИЗАЦИИ НА РАВНИЩЕ АЙТЕМИ (N=1547).....	79
Таблица 2.9. ФАКТОРНА МАТРИЦА НА ДИМЕНСИЯТА „ПРЕТЕНЦИОЗЕН, МАНИПУЛАТИВЕН“ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): 4-ФАКТОРНО РЕШЕНИЕ, MINRES МЕТОД, ВАРИМАКС РОТАЦИЯ (ИЗВАДКА 1, N=773)	86
Таблица 2.10. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ ОТ 6 ТЕСТВАНИ МОДЕЛА НА СТРУКТУРАТА НА „ПРЕТЕНЦИОЗЕН, МАНИПУЛАТИВЕН“ (ML МЕТОД, ИЗВАДКА 2, N=774)	88
Таблица 2.11. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ ОТ 6 ТЕСТВАНИ МОДЕЛА НА СТРУКТУРАТА НА „ПРЕТЕНЦИОЗЕН, МАНИПУЛАТИВЕН“ (ML-МЕТОД, ИЗВАДКА 3, N=691)	91
Таблица 2.12. ФАКТОРНА МАТРИЦА НА ДИМЕНСИЯТА „КОРАВОСЪРДЕЧЕН, НЕЕМОЦИОНАЛЕН“ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): 4-	

ФАКТОРНО РЕШЕНИЕ, MINRES-МЕТОД, ВАРИМАКС РОТАЦИЯ (ИЗВАДКА 1, N=773)	93
ТАБЛИЦА 2.13. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ ОТ 4 ТЕСТВАНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „КОРАВΟΣЪРДЕЧЕН, НЕЕМОЦИОНАЛЕН“ (ML МЕТОД, ИЗВАДКА 2 (N=774)).....	98
ТАБЛИЦА 2.14. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ ОТ 4 ТЕСТВАНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „КОРАВΟΣЪРДЕЧЕН, НЕЕМОЦИОНАЛЕН“ (ML МЕТОД, ИЗВАДКА 3 (N=691)).....	100
ТАБЛИЦА 2.15. ФАКТОРНА МАТРИЦА НА ДИМЕНСИЯТА „ИМПУЛСИВЕН, БЕЗОТГОВОРЕН“ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): 3-ФАКТОРНО РЕШЕНИЕ, MINRES-МЕТОД, ВАРИМАКС РОТАЦИЯ (ИЗВАДКА 1, N=773)	103
ТАБЛИЦА 2.16. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ НА ЧЕТИРИ ТЕСТВАНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „ИМПУЛСИВЕН, БЕЗОТГОВОРЕН“ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI), ML МЕТОД, ИЗВАДКА 2 (N=774).....	105
ТАБЛИЦА 2.17. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ НА ЧЕТИРИ ТЕСТВАНИ МОДЕЛА НА ДИМЕНСИЯТА „ИМПУЛСИВЕН, БЕЗОТГОВОРЕН“ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (ML-МЕТОД, ИЗВАДКА 3, N=691)	107
ТАБЛИЦА 2.18. ИНДЕКСИ ЗА СТЕПЕН НА СЪОТВЕТСТВИЕ НА ДВА МОДЕЛА НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): ЙЕРАРХИЧЕН, С ФАКТОР ОТ ВТОРИ РЕД, И БИФАКТОРЕН (ML МЕТОД, N=2238)	111
ТАБЛИЦА 2.19. ФАКТОРНИ ТЕГЛА НА ДВА МОДЕЛА НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): ЙЕРАРХИЧЕН, С ФАКТОР ОТ ВТОРИ РЕД, И БИФАКТОРЕН (ML МЕТОД, N=2238)	112
ТАБЛИЦА 2.20. СРЕДНИ СТОЙНОСТИ НА ПЪРВИЧНИТЕ ФАКТОРИ (МОМИЧЕТА) НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) НА ЛАТЕНТНО РАВНИЩЕ ОТ МЕЖДУГРУПОВИЯ КОНФИРМАТОРЕН АНАЛИЗ (ML МЕТОД, 930 МОМИЧЕТА, 1308 МОМИЧЕТА)	117
ТАБЛИЦА 2.21. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ И ДИМЕНСИИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): АЛФА НА КРОНБАХ И СРЕДНО РАВНИЩЕ НА ИНТЕРКОРЕЛАЦИИ (MIC), ЮНОШИ – ОРИГИНАЛНА СТРУКТУРА.....	118
ТАБЛИЦА 2.22. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): АЛФА НА КРОНБАХ И СРЕДНО РАВНИЩЕ НА ИНТЕРКОРЕЛАЦИИ (MIC), ЮНОШИ – СТРУКТУРА, ИЗВЛЕЧЕНА В НАСТОЯЩОТО ИЗСЛЕДВАНЕ	120
ТАБЛИЦА 2.23. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): АЛФА НА КРОНБАХ И СРЕДНО РАВНИЩЕ НА ИНТЕРКОРЕЛАЦИИ (MIC), И ТЕСТ-РЕТЕСТ НАДЕЖДНОСТ, СТУДЕНТИ – ОРИГИНАЛНА СТРУКТУРА.	124

ТАБЛИЦА 2.24. ВЪТРЕШНА СЪГЛАСУВАНОСТ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI): АЛФА НА КРОНБАХ И СРЕДНОТО РАВНИЩЕ НА ИНТЕРКОРЕЛАЦИИ (MIC), И ТЕСТ-РЕТЕСТ НАДЕЖНОСТ, СТУДЕНТИ – СТРУКТУРА, ИЗВЛЕЧЕНА В ЮНОШЕСКАТА ИЗВАДКА ОТ НАСТОЯЩОТО ИЗСЛЕДВАНЕ.	125
ТАБЛИЦА 3.1. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И ВЪПРОСНИК ЗА КОРАВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ (ICU) (N=1040) 133	133
ТАБЛИЦА 3.2. ОБЩ ЕКСПЛОРАТОРЕН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И НА ВЪПРОСНИК ЗА КОРАВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ (ICU) (МЕТОД НА ГЛАВНИТЕ КОМПОНЕНТИ, ВАРИМАКС РОТАЦИЯ, N=1040)	137
ТАБЛИЦА 3.3. СТАНДАРТИЗИРАНИ ФАКТОРНИ ТЕГЛА НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И НА ВЪПРОСНИК ЗА КОРАВОСЪРДЕЧНОСТ И НЕЕМОЦИОНАЛНОСТ (ICU) (RML МЕТОД, N=1040) ..	139
ТАБЛИЦА 3.4. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И ЮНОШЕСКА СКАЛА ЗА НАРЦИСИЗЪМ (ЮСН) (N=268)	145
ТАБЛИЦА 3.5. ОБЩ ЕКСПЛОРАТОРЕН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И НА ЮНОШЕСКА СКАЛА ЗА НАРЦИСИЗЪМ (ЮСН) (МЕТОД НА ГЛАВНИТЕ КОМПОНЕНТИ, ВАРИМАКС РОТАЦИЯ, N=268)	148
ТАБЛИЦА 3.6. СТАНДАРТИЗИРАНИ ФАКТОРНИ ТЕГЛА НА СУБСКАЛИТЕ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И НА ЮНОШЕСКА СКАЛА ЗА НАРЦИСИЗЪМ (ЮСН) (ML МЕТОД, N=268)	150
ТАБЛИЦА 3.7. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) НА КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI), С ТРИ ВИДА АГРЕСИЯ И МОРАЛНА НЕАНГАЖИРАННОСТ (N=204)	157
ТАБЛИЦА 3.8. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И СКАЛА ЗА ЕКСТЕРНАЛИЗИРАНИ ПРОБЛЕМИ (СЕПР) (N=297)	168
ТАБЛИЦА 3.9. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИЯ ПОКАЗАТЕЛ НА СКАЛА ЗА ПРЕДЪВКВАНЕ НА НЕГАТИВНИЯ ОПИТ (N=205)	178
ТАБЛИЦА 3.10. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И КОМПОНЕНТИТЕ НА ЕМПАТИЯТА (IRI) (N=341)	185
ТАБЛИЦА 3.11. СТАНДАРТИЗИРАНИ РЕГРЕСИОННИ КОЕФИЦИЕНТИ НА ЕФЕКТИТЕ НА ПСИХОПАТНИТЕ ЧЕРТИ (YPI) – ОРИГИНАЛНА И АЛТЕРНАТИВНА СТРУКТУРА, ВЪРХУ	

КОМПОНЕНТИТЕ НА ЕМПАТИЯТА (IRI). СТАНДАРТИЗИРАНО РЕШЕНИЕ НА РАВНИЩЕ НАБЛЮДАВАНИ ПРОМЕНЛИВИ (N=341)	190
Таблица 3.12. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И СКАЛИ ЗА ПРОСОЦИАЛНО ПОВЕДЕНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА ПОВЕДЕНИЕТО (ОТ SDQ) (N=116).....	194
Таблица 3.13. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И СКАЛИ ЗА БЕЗПОКОЙСТВА, СОМАТИЧНИ РЕАКЦИИ И СОЦИАЛНА ТРЕВОЖНОСТ (N=229)	203
Таблица 3.14. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И СКАЛИ ОТ ПОВЕДЕНЧЕСКАТА СИСТЕМА ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЦАТА (BASC) – СЪКРАТЕН ВАРИАНТ НА САМООПИСАТЕЛНАТА ЧАСТ ЗА ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ (N=204)	211
Таблица 3.15. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) СЪС СКАЛИ ЗА ТРЕВОЖНОСТ (ОТ RCMAS) И ДЕПРЕСИЯ (N=247).....	218
Таблица 3.16. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИЯ ПОКАЗАТЕЛ ЗА ПСИХИЧНО БЛАГОПОЛУЧИЕ (СКАЛА НА РИФ) (N=369)	223
Таблица 3.17. КОРЕЛАЦИИ (R НА ПИЪРСЪН) МЕЖДУ КОМПОНЕНТИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) И СКАЛИ ЗА ЛИЧНОСТНИ СТИЛОВЕ (CATI)(N=565).....	233
Таблица 3.18. СТАНДАРТИЗИРАНИ РЕГРЕСИОННИ КОЕФИЦИЕНТИ ВЕТА И ПРОЦЕНТ ОБЯСНЕНА ДИСПЕРСИЯ ОТ СЕРИЯ МНОЖЕСТВЕНИ РЕГРЕСИОННИ АНАЛИЗИ, ПРОГНОЗИРАЩИ ЛИЧНОСТНИТЕ СТИЛОВЕ (ОТ CATI), ЧРЕЗ ТРИТЕ ДИМЕНСИИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI) (N=565)	234
Таблица 4.1. ДЕСКРИПТИВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СУБСКАЛИТЕ И ОБЩИТЕ ПОКАЗАТЕЛИ НА ЮНОШЕСКИ ВЪПРОСНИК ЗА ПСИХОПАТНИ ЧЕРТИ (YPI), D НА КОЕН И ПЛОЩ ПОД РОС КРИВАТА В ЮНОШЕСКА ИЗВАДКА (930 МОМЧЕТА И 1308 МОМИЧЕТА)	240

Увод

Психопатите са социални хищници, които очароват, манипулират и безмилостно си пробиват път в живота, оставяйки широка следа от разбити сърца, несбъднати надежди и празни портфейли. Напълно лишени от съвест и съчувствие, те егоистично вземат това, което искат, и правят каквото им харесва, нарушавайки социалните норми и очаквания без ни най-малко чувство за вина и съжаление (Hare, 1999, p. xi).

Всички сме очаровани от илюзиите, от нещата, които изглеждат различно от това, което са в действителност. Синдромът психопатия по същността си ни очарова и привлича поради същата причина: той представлява тежка форма на психопатология, скрита зад външната фасада на нормалност – това, което Харви Клекли описва като „убедителната маска на здравия разум“. Както някои видове паяци имитират външния вид на мравките, с които се хранят, психопатите лесно печелят доверието на другите, защото от първата среща изглеждат приятни, добре приспособени и добронамерени. Само продължителното общуване и наблюдение разкрива „тъмната“ страна на тяхната природа (Patrick, 2006a, p. xiii).

Тази монография представя българска адаптация на самоописателен инструмент за оценка на психопатната личност: *Юношески въпросник за психопатни черти (Youth Psychopathic Traits Inventory, YPI, Andershed et al., 2002)*¹. YPI е предназначен за из-

¹ Айтемите на YPI са формулирани за лица на 12 или повече години, а оригиналното проучване е проведено с юноши на 16 години. Английският термин *youth* обхваща времето между детството и зрелостта, но у нас в рамките на този период обикновено се разграничават юношеската и младежката възраст. Затова в случая е предпочетен вариантът *Юношески въпросник за психопатни черти*, който по-точно конкретизира възрастовата група, за която е адаптиран инстру-

ползване в масови неклинични извадки, като формулировката на айтемите има за цел да преодолее някои традиционни недостатъци на самоописателните инструменти за психопатната личност, свързани с потенциалните защитни реакции и проблеми на идентификацията с описаните характеристики (вж. глава 1, § 1.4.). YPI е икономичен и лесен за администриране инструмент и включва 50 айтема, формиращи 10 субскали, обединени в 3 основни дименсии:

(а) *междulichностна*: измамен и манипулативен стил на взаимоотношения, съчетан с чувство за изключителност и лично превъзходство;

(б) *афективна*: повърхностни емоции – коравосърдечност, неемоционалност и липса на угризения;

(в) *поведенческа*: импулсивен и безотговорен жизнен стил, съчетан с търсене на възбуда.

След публикуване на първоначалните резултати (Andershed et al., 2002) са проведени многобройни изследвания, потвърждаващи добрите психометрични характеристики на инструмента в различен културен контекст (вж. глава 1), което прави българската адаптация актуална изследователска и практическа задача.

Изложението е структурирано в четири глави:

- *Първа глава* представя кратък преглед на характеристиките на психопатната личност. В рамките на изследването не е възможно (а и едва ли е необходимо) да се направи детайлен исторически обзор на развитието на представите за психопатията, както и да се обхване огромният брой съвременни изследвания. Затова изложението се ограничава с кратко представяне на възгледите на Х. Клекли (Cleckley, 1941/1976) и Р. Хеър (Hare, 1999) за психопатните черти, послужили като теоретична база при конструирането на YPI. Паралелно са разгледани и някои дискуссионни въпроси: дали психопатията е единен конструкт, или е конфигурация от независими/отделни дименсии, дали антисоциалното поведение е част от същностните характе-

ментът. От друга страна, трябва да се има предвид, че YPI активно се използва и в младежката възрастова група.

ристики на психопатията, както и потенциалните проблеми при оценката на психопатната личност чрез самоописателни инструменти.

- Във *втора глава* структурата на YPI е анализирана въз основа на данните от общо 2238 юноши и 401 студенти (пълни протоколи) от общо 3134 лица¹. Българският вариант на YPI е конструиран чрез три независими извадки, в първата от които структурата е изследвана с помощта на експлораторен факторен анализ, а във втората и третата резултатите са валидирани (и ревалидирани) с помощта на конфирматорен факторен анализ (чрез LISREL 8.72). В заключителния параграф на втора глава са представени данни за надеждността на инструмента – по субскали и основни дименсии.
- В *трета глава* се анализира валидността на YPI в рамките на корелационни изследвания и структурни модели чрез връзки с широк кръг външни променливи: коравосърдечност и неемоционалност, нарцисизъм, агресия, екстернализирани проблеми на развитието, предъвкване на негативния опит (обидчивост, злопамятност и отмъстителност), морална неангажираност, емпатия, просоциално поведение, психично благополучие, безпокойства, тревожност, соматични реакции, депресия, взаимоотношения с родителите и връстниците, отношение към училището и учителите, личностови разстройства/стилове.
- В *четвърта глава* са представени нормативните стойности и различията по пол и възраст.

¹ Участието на автора в събирането на емпиричния материал се ограничава до 1142 протокола. Останалите данни са събрани с помощта на студенти от специалност *Психология* на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. В рамките на изследването са защитени и поредица от магистърски тези.

Емпиричният материал частично е събран с финансови средства по Проект по НИД *Конструиране на български вариант на скала за коравосърдечност и неемоционалност* (договор за научни изследвания № 141 от 8 май 2014 г., СУ „Св. Климент Охридски“).

В приложението към труда са дадени имената на участниците в събирането на емпиричния материал. Благодарая на всички колеги за помощта!

- *Приложението* съдържа списък на участниците в събирането на емпиричния материал.

За контакти с автора: София, бул. „Цар Освободител“ № 15, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Катедра по обща, експериментална и генетична психология, тел. 02 9308 240, e-mail: pkalchev@phls.uni-sofia.bg.

1.

Постановка на проблема

1.1. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПСИХОПАТНАТА ЛИЧНОСТ

„Повечето хора си мислят, че знаят какво е „психопат“, но малко психологически понятия предизвикват едновременно толкова много интерес и неразбиране. За широката публика психопатията си остава недобре разбрано понятие, отразяващо комбинация от детските ни страхове от чудовища, очарованието ни като възрастни от злото и може би дори завистта към хората, които като че ли водят необременен от чувство на вина, болка и несигурност живот“ (Skeem et al., 2011, p. 96).

Определението на психопатията („психопатната личност“) е предмет на дългогодишни дискусии. От съвременна гледна точка тя включва най-общо устойчиви, повтарящи се отклонения в поведението, свързани с емоционално и междуличностно отчуждение. Произходът на термина може да се проследи до френския лекар Филип Пинел, който използва термина *manie sans delire* („лудост без делириум“) за хора с импулсивно и насилствено поведение, които обаче изглеждат напълно психично здрави (Patrick et al., 2009; Patrick, 2010). Исторически погледнато, в анализа на психопатната личност се разграничават три отчасти независими традиции: френска, немска и англо-американска, и това води до относително разнородна картина в концептуализацията и обяснителните модели (Sass & Felthous, 2014; за преглед на дефиниции вж. и Skeem et al., 2011). Историческият обзор на проблема надхвърля обсега на настоящото изложение и затова краткото въведение ще се ограничи до позоваване на работата на Х. Клекли, както и на базираните на нея изследвания на Р. Хеър,

изиграли принципно значение за конструиране на инструментите за оценка.

Съвременните представи за психопатната личност са силно повлияни от класическия труд на Харви Клекли *The Mask of Sanity* („Маската на здравия разум“, Cleckley, 1976; първоначалното издание е от 1941 г.), представящ психопатията като дълбоко вкоренена емоционална патология, маскирана външно като стабилно психично здраве. За разлика от другите психиатрични пациенти с ирационално, ажитирано дисфорично поведение, социално отчуждение или други прояви на психично разстройство, психопатите изглеждат уверени в себе си, представителни и психически добре адаптирани. Само продължителното наблюдение в различни социални мрежи разкрива лежащата в основата патология. За целите на диагностиката Х. Клекли съставя списък от характеристики на „клиничния профил на психопата“, представен в изданието от 1976 г. чрез 16 черти (Cleckley, 1976, pp. 339–364)¹:

1. *Повърхностен чар и добра интелигентност.*

2. *Липса на ирационално мислене/налудни идеи:* отсъствие на психотични симптоми.

3. *Липса на „нервност“ или психоневротични прояви:* психопатите са относително имунизирани срещу проявите на тревожност и безпокойства, включително и срещу психосоматични реакции. В ситуации, в които повечето хора биха изпитали неудобство, объркване, подчертана несигурност или тревога, те остават забележително спокойни.

4. *Неблагонадеждност:* безотговорно поведение, без оглед на задълженията, неотложния характер на обстоятелствата или важността на въпроса.

5. *Измамност и неискреност/лицемерие.*

5. *Липса на угризения/разкаianie или срам.*

7. *Неадекватно мотивирано антисоциално поведение:* психопатите са не само неблагоприятни в отношенията си, но и активно нарушават нормите – изиграват, лъжат, провалят другите

¹ След публикуването ѝ през 1941 г. книгата на Х. Клекли е претърпяла няколко издания и в момента е достъпна в интернет на адрес: http://www.quantumfuture.net/store/sanity_1.PdF.

без никакви угризения; крадат, подправят документи, мамят дори и без полза, но при значително по-голям риск в сравнение с обикновените мошеници, а понякога дори и без видима цел.

8. *Неадекватна преценка и неспособност да се учи от личния опит*: въпреки отличните си възможности за разсъждения, психопатът демонстрира много лоша преценка за постигането на целите си, например пропуска отлични възможности да спечели пари или да извлече други ползи. Същевременно неспособността за правилно преценяване на ситуацията не се променя под влияние на опита, колкото и „отрезвяващ“ да е той.

9. *Патологична егоцентричност и неспособност за емоционално привързване (обич)*.

10. *Обща бедност на основните афективни реакции*: в допълнение към неспособността за привързване психопатът демонстрира оскъдни емоции, т.е., макар на моменти да изглежда развълнуван, гневен, ядосан, ентусиазиран или да плаче с „горчиви сълзи“, внимателното наблюдение показва готовност да се демонстрират емоции, а не сила на чувствата.

11. *Специфична загуба на проникателност*: в известен смисъл на психопата липсва прозрение в степен, която рядко се наблюдава дори при пациенти със сериозни психотични разстройства, например той е абсолютно неспособен да си даде сметка как другите гледат на него или какви чувства поражда у тях.

12. *Неотзивчивост в междуличностните отношения*: на психопата не може да се разчита за елементарна отзивчивост, внимание, добронамереност или доверие към другите хора без оглед на проявената от тях грижа или отношение към самия него.

13. *Странно, отблъскващо поведение под влияние на алкохола, а понякога и без употреба на алкохол*: макар някои психопати изобщо да не пият или рядко да употребяват алкохол, за много от тях е типично прекомерното пиене – в такива случаи поведението става вулгарно, властническо, грубиянско, с бързи смени между съзливост и тщеславни изблици. Макар такива прояви понякога да се наблюдават и при обикновени алкохолици, пълния си „разцвет“ те получават при психопатите.

14. *Рядко извършва самоубийство*: психопатите, изглежда, са по-малко склонни и като че ли са имунизирани срещу подобни

крайни форми на себеувреждане. Имайки предвид, че голямата част от тях не са били хоспитализирани, нито пък се намират под някаква форма на супервизия, рядката честота на самоубийствата става още по-значима. На практика психопатите активно се справят в ситуации, в които нормалните хора биха изпитали силен подтик да сложат край на живота си. От друга страна, психопатите обикновено отправят суицидни заплахи, понякога със забележителна убедителност, но почти винаги това е само манипулация.

15. *Безличен и слабо интегриран сексуален живот*: както би могло да се очаква, с оглед на неспособността на психопатите за привързване/обич сексуалните им цели не включват формиране на значими междуличностни отношения и споделяне. Действията им се ограничават до физически контакт, но отсъства емоционално обвързване. Дори и в този елементарен смисъл обаче, психопатите като че ли не проявяват особен сексуален глад.

16. *Неспособност да следват какъвто и да е житейски план*: психопатите са неспособни да вложат усилия в преследването на някаква дългосрочна цел, независимо дали е добра, или лоша. Точно обратното: по-вероятно е те да се отклонят, за да направят поредната грешка в живота си и по трудно разбираеми причини се отказват от дейности, в които вероятно ще имат успех, без значение дали става въпрос за престъпление или за честно начинание.

За отбелязване е, че Х. Клекли не описва психопатите като антагонистични, агресивни и жестоки – според него емоционалната неотзивчивост на психопатите противодейства на гневните, отмъстителни реакции. Освен това психопатията не означава задължително антисоциални прояви и това се илюстрира от т.нар. „успели“ психопати, изградили кариера на лекари, учени или бизнесмени. От тази гледна точка психопатите не са толкова умишлено жестоки и склонни към насилие хищници, а по-скоро вредите, които те причиняват, са резултат от повърхностни, безотговорни, лекомислени нагласи и поведение.

За сравнение според съвременници на Х. Клекли, изследвали поведението на криминално проявени психопати, същностните черти са по-различни и се отнасят до емоционална студенина, социално отчуждение, жестокост и невъздържано поведение.

Подобно на Клекли У. Маккорд и Д. Маккорд смятат, че за психопатите са характерни липсата на тревожност и емоционалната неотзивчивост, но такива афективни нарушения отразяват дълбокото социално отчуждение (неспособност да се изпитва обич или вина), а не толкова дефицит в афективно-мотивационната сфера. По-конкретно липсата на съвест и задръжки срещу агресията се съчетават с гняв, противопоставени на страха във фрустриращи или заплашителни ситуации. По тази причина криминалните психопати са хладни и ожесточени хищници (McCord & McCord, 1964; цит. по Patrick et al., 2009).

Посочените различия биха могли да се припишат на спецификата на изследваните лица: пациентите на Х. Клекли са предимно с добър социоекономически статус и нарушаващото нормите поведение е в по-лека, ненасилствена форма. В този случай симптомите парадоксално включват външно добре адаптирано поведение (отсъствие на видимо психично разстройство, социална ефективност, емоционална устойчивост), маскиращо тежката, лежаща в основата патология, проявявана чрез продължително/хронично импулсивно и безотговорно поведение без оглед на последствията за себе си или за другите. От друга страна, изследванията със затворници характеризират криминалните психопати като емоционално безчувствени и склонни към престъпления. Докато пациентите на Клекли са привидно добронамерени, но лекомислени и неблагонадеждни, във втората група са жестоки, агресивни хора, които са експлоататори в междуличностните отношения (Patrick et al., 2009).

Като разстройство на личността според Р. Хеър психопатията се дефинира чрез съвкупност от личностни черти и форми на поведение, оценявани негативно от обществото. Най-очевидната демонстрация на психопатия, но в никакъв случай не и единствената, включва криминални деяния. Затова не е изненадващо, че редица психопати са престъпници, но и много от тях не попадат в затвора: използвайки чара и хамелеонщината си, те оставят след себе си съсипания живот на много хора (Hare, 1993/1999, p. 2).

В популярната си книга *Without Conscience: The Disturbing World of the Psychopaths Among Us* („Без съвест: притеснителният свят на психопатите около нас“) Р. Хеър резюмира основните чер-

ти на психопатите, обединени в две основни групи: (1) емоционални и личностни особености, и (2) особености на поведението (Hare, 1999, pp. 33–70).

Многословие и повърхностност. Психопатите често са остроумни, забавни събеседници, ясно формулират мислите си, реагират бързо и находчиво. Те убедително разказват невероятни истории, умеят да създадат впечатление за себе си като симпатични и обаятелни. На някои хора обаче те изглеждат твърде хлъзгави и гладки, неискрени и повърхностни. Проницателният наблюдател често остава с впечатлението, че играят роли, механично произнасяйки заучени фрази.

Егоцентризъм и претенциозност. Те са нарцистични, със силно изкривен възглед за собствената си ценност и значение, паразитно егоцентрични, възприемат се като център на Вселената, като по-висши същества, с чувство за превъзходство и право да живеят според собствените си разбирания. В отношенията си са надменни и самонадеяни, самохвалството им е арогантно и безсрамно, обичат да властват над другите и не признават чуждото мнение. Въпреки това някои ги смятат за харизматични личности.

Липса на угризения/разкаяние и чувство на вина. Психопатите демонстрират зашеметяваща липса на загриженост за опустошителните ефекти от собствените им действия, при това са напълно откровени и спокойно заявяват, че не изпитват вина и не съжаляват за болката, която са причинили, както и че няма причина да се безпокоят по такива поводи.

Липса на емпатия. Много от посочените дотук характеристиките и особено егоцентризмът, липсата на разкаяние, повърхностните емоции и лъжливостта са тясно свързани с пълна липса на емпатия – неспособност да се конструира психичното и емоционалното състояние на другия. Психопатите като че ли не са в състояние да се поставят на мястото на другия освен в чисто интелектуален смисъл. Чувствата на другите не ги вълнуват и общата липса на емпатия се проявява в безразличие към страданието не само на непознатите, но и на близките. В известен смисъл те могат да бъдат оприличени на андронидите от научнофантастичните филми, неспособни да си представят какво преживяват другите.

Поради неспособността си да съчувстват понякога правят неща, които изглеждат на околните не само ужасни, но и необясними.

Мамене и склонност към манипулация. Лъженето, маменето и манипулирането са техни природни таланти. Тъй като са сладкодумни и способни да лъжат, те често успяват да измамат и да подведат другите без никакви угризения или неудобство. С присъщото им въображение и егоцентричност те изглеждат напълно равнодушни към вероятността и дори неизбежността на разобличението. Хванати в лъжа или притиснати до стената, психопатите рядко се смущават или объркват и просто променят темата или се опитват да прекроят фактите, така че да съответстват на тяхната версия.

Повърхностни емоции. За психопатите са характерни повърхностни емоции с ограничен диапазон на проява. Независимо че на моменти изглеждат студени и безчувствени, те са склонни да проявяват емоциите в драматична, макар и краткотрайна форма. Внимателният наблюдател обаче остава с впечатлението, че те просто играят роля. Макар понякога да твърдят, че изпитват силни чувства, те не са в състояние да опишат тънките разлики между емоционалните състояния, например приравняват сексуалното влечение с любовта, разочарованието с тъгата, а раздразнението с гнева. Много изследователи смятат, че емоциите при психопатите са толкова повърхностни, че приличат на протоемоции: примитивна реакция на организма на непосредствените му потребности. Лабораторни изследвания показват и че при психопатите отсъстват физиологичните изменения, обикновено съпътстващи преживяването на страх¹.

Импулсивност. Психопатите рядко претеглят аргументите „за“ и „против“ преди да действат. Стандартното им оправдание е: „Направих го, защото исках.“ Импулсивността е не просто проява на темпераментова характеристика, а естествено следствие от основната цел – постигане на незабавно удоволствие. Психо-

¹ Макар относителната липса на чувства за вина, емпатия, страх и интимност да е диагностична за психопатите, според С. Лилиенфийлд и К. Фаулър те са в състояние да изпитват някои емоции като отчуждение и гняв дори по-често в сравнение с другите хора (Lilienfeld & Fowler, 2006, p. 108).

патите живеят за днешния ден, често променят плановете си и рядко се замислят за бъдещето (а в още по-малка степен се безпокоят за него).

Слаб поведенчески контрол. Освен че са импулсивни, психопатите реагират болезнено на възприемано пренебрежение, обида или оскърбление: най-малкото недоволство може да ги извади от равновесие. Те са раздразнителни, крайно обидчиви и избухват и за дреболии. Възможно е пречките, провалите, критиката да предизвикат внезапно насилие, заплаха или обиди. Колкото и да са яростни и крайни обаче, изблиците обикновено са краткотрайни и когато преминат, психопатите продължават да се държат така сякаш нищо не се е случило. Макар да избухват лесно и да са готови да се нахвърлят върху другите, те не губят самоконтрол, напротив, дори и в избухванията поведението им напомня на разиграване на гняв и те знаят точно какво правят. Агресията им е хладна, липсва им интензивната емоционална възбуда, преживявана от другите хора, когато са гневни.

Потребност от психична възбуда. В поведението им ясно се вижда постоянна и подчертана потребност от психична възбуда: психопатите водят обикновено бурен, изпълнен със събития живот по „острието на бръснача“ и в много случаи отвъд рамките на закона. Търсенето на усещания може да ги доведе до употребата на психоактивни вещества, а много от тях твърдят, че извършват престъпления заради тръпката на риска. Обратната страна на тази страст към приключенията е слабата толерантност към рутинните дейности, които бързо пораждат скука.

Проблемно поведение в детска възраст. Сериозни поведенчески проблеми в детските години са налице при много психопати: постоянно лъжене, мамене, кражби, подпалвачество, бягства от училище, употреба на психоактивни вещества, вандализъм, насилие, тормоз на връстниците, бягства от дома, ранни сексуални връзки. Някои от тези форми на поведение се проявяват инцидентно при много деца, особено при живеещи в трудни условия, в злоупотребяващи с психоактивни вещества семейства или в квартали с повишена криминогенност, но при психопатите това поведение е в широк диапазон и в по-тежки форми.

Антисоциално поведение в зряла възраст. Психопатите гледат на социалните норми и на обществените очаквания като не-съществени, неудобни и неразумни (необосновани) – като пречка за постигане на техните цели и желания. Както в детството, така и в зрялата възраст, те създават собствени норми и правила на поведение. При отсъствие на емпатия и съчувствие импулсивността и склонността към измама до голяма степен се запазват и в средната възраст. Започналата в детските години поредица от егоистични и асоциални постъпки продължава и в зрелостта и в много случаи влече след себе си съдебни присъди. Не всички психопати обаче попаднат в затвора. Много от тях успяват да избегнат разкриване и наказателното преследване например заради машинации на фондовата борса, безотговорно използване на чужди средства, съмнителни бизнес и професионални практики, тормоз на членове на семейството и т.н. Други вършат неща, които не са незаконни, но са неетични, неморални или вредни за околните: постоянни изневери, пренебрегване на съпругески или родителски отговорности и др. Проблемът в разобличаването на подобни действия е, че те са трудни за документиране и оценка без активното съдействие на семейството, приятелите, познатите или деловите партньори.

Посочените характеристики на психопатията са предмет на дългогодишни изследвания на Р. Хеър, в резултат на което емпирично-то изучаване на психопатията е доминирано от разработения от него инструмент за оценка: *Контролен списък на признаци за психопатия (Psychopathy Checklist, PCL)*, който в ревизираната си версия (PCL-R) включва 20 показателя (вж. Hare & Neumann, 2006). PCL-R е клиничен инструмент и оценката по всеки от показателите (по 3-степенна скала: 0, 1 и 2) изисква както значителен професионален опит, така и допълнителна външна информация за изследваното лице. Времето на провеждане е средно 90 минути (Hare & Neumann, 2006). PCL-R несъмнено доминира като метод за оценка на психопатията, а оттук и концептуализирането на проблема в значителна степен е повлияно от получените с помощта на инструмента резултати. (За обзор на развитието на инструмента – скринингова версия (PCL:SV) и версия за юноши от 12 до 18 години (PCL:YV), вж. Hare & Neumann, 2006, pp. 58–88.)

У нас описание на PCL-R е представено в Бозгунов и съавтори (2010), а данни с българска версия на кратката форма (PCL:SV) и връзките с интелигентността (Прогресивни матрици на Рейвън), в изследването на Бозгунов и съавтори (2014 вж. също Василев и Бозгунов, 2014). В друго изследване данните от PCL:SV са използвани за оценка на валидността на скалата на Левенсън (Попов и съавтори, 2015; вж. и по-долу)¹.

Същевременно, макар на практика PCL-R да операционализира диагностичните критерии на Х. Клекли, базираната на PCL-R оценка на психопатията се различава от описания от Х. Клекли конструктор (Cleckley, 1976). Сравнителният анализ на К. Патрик обобщава различията в няколко пункта.

1. Дали психопатите са враждебни и агресивни? Както беше посочено, според Х. Клекли агресивното поведение не е централен момент в дефинирането на психопатията. Предложените от него критерии не включват специфични индикатори за враждебност и агресия. Само три от тях: *неблагонадеждност, бедни емоционални реакции и странно, отблъскващо поведение под въздействие на алкохол*), се отнасят към потенциални прояви на агресия. За сравнение: първият критерий – повърхностен чар и интелигентност, предполага неагресивно съдържание. Освен това *повърхностният чар и интелигентността* в PCL-R са представени по-скоро отрицателно: като прекалена приказливост, лекомислено и лицемерно поведение (Patrick et al., 2009). Също така Х. Клекли директно посочва, че тежките насилствени действия не са типични за психопатията (Cleckley, 1976, p. 262). За сравнение: данните, получени с PCL-R със затворници, силно корелират със и прогнозираат агресивно поведение и насилствени действия (Patrick, 2006b).

2. Дали психопатите са с ниско равнище на тревожност? Липсата на тревожност е една от ключовите характеристики, дефинирани от Х. Клекли. Както и по отношение на агресивността обаче, подобна позиция не се съгласува с данните от PCL-R, според

¹ Инструментът се означава като *Levenson Primary and Secondary Psychopathy scales* (LPSP) (Levenson et al., 1995), но се използва и вариантът *Levenson Self-Report Psychopathy Scale* (LSRPS).

които общият бал корелира пренебрежимо слабо или дори е налице слаба положителна връзка с тревожността като черта.

3. Дали антисоциалното поведение е задължително за психопатите? Х. Клекли разглежда устойчивите антисоциални отклонения като характерни за психопатите: нарушаване на закона, вандализъм, кражби, фалшификации, пиянство и др. (с изключение на тежки престъпления като грабежи, изнасилвания и убийства). Спецификата обаче се отнася до различната мотивация – кражбите, измамите, изневярата и др. се извършват в името на много по-малки залози и с по-висок риск от разкриване в сравнение с обичайните правонарушители (те по-скоро са породени от своенравие или каприз) (Cleckley, 1976, p. 343). Антисоциалното поведение на психопатите се различава от това на „обикновените“ престъпници в липсата на последователност за постигане на целите, неясните за околните мотиви, вредата, която те самите нанасят на себе си, както и принципната липса на тежки престъпления (Ibid., pp. 262–263). От друга страна, тревожността, разкаянието, срамът и други болезнени реакции на причинените последици са дефицитни и при „обикновените“ престъпници, и при психопатите, но коравосърдечността и апатията са много по-дълбоки и по-успешно маскирани при психопатите (Ibid., p. 268).

Р. Патрик класифицира критериите за психопатия на Х. Клекли в три групи: *Позитивно приспособяване*, *Поведенческо отклонение* и *Междучелностен и емоционален дефицит*, като към първата група се отнасят интелигентност и социална вещина, отсъствие на ирационално мислене/налудности, отсъствие на нервност и ниска честота на самоубийства (Patrick, 2006b, p. 612). Втората и третата група са добре представени в PCL-R, но първата не е (Ibid., p. 612)¹.

¹ Според една от хипотезите високата интелигентност играе ролята на модератор на връзката *Психопатия* → *Агресивно/насилствено поведение*. Извършването на агресивни/насилствени действия се определя от необходимостта за постигане на личните цели. Интелигентните психопати (т.нар. „бели якички“, или корпоративните психопати) рядко прибегват до физическа агресия, защото успяват чрез ненасилствени средства (изиграване, манипулация) да постигнат целите си. По-малко интелигентните обаче използват насилие, за да компенсират липсата на ресурси за манипулиране на другите. Другата възмож-

Според Р. Патрик пренебрегването на позитивните индикатори за приспособяване цели да оцени психопатията като единен конструкт (в извадката от криминално проявени лица) и по този начин се повишава и вътрешната съгласуваност на симптомите. По тази причина в сравнение с оригиналните критерии на Х. Клекли айтемите в PCL-R представят неизменно поведенчески отклонения и психична неприспособеност. В резултат общият бал по PCL-R стабилно корелира с мерки за проблемно поведение, в частност антисоциални/криминални прояви, агресия, проблеми с психоактивните вещества, но и пренебрежимо слабо с мерки за позитивно приспособяване: добри вербални способности, ниско равнище на тревожност и интернализирани симптоми, по-малък риск от самоубийство (вж. Patrick et al., 2009).

По тази причина получените изключително с помощта на PCL-R данни за криминалните психопати поставят поне два важни, взаимосвързани и дискуссионни въпроса:

1. Дали психопатията представлява единен конструкт или в структурата ѝ биха могли да се разграничат няколко относително независими дименсии?

2. Дали антисоциалното поведение/поведенческите отклонения са същностна характеристика на психопатията, или са само проява/следствие от основните личностни черти?

1.2. ДАЛИ ПСИХОПАТИЯТА Е ЕДИНЕН КОНСТРУКТ ИЛИ КОНФИГУРАЦИЯ ОТ НЕЗАВИСИМИ/ОТДЕЛНИ ДИМЕНСИИ?

От гледна точка на съвременните многомерни методи на статистически анализ тезата за единния характер на психопатията би могла да се защити от поне две гледни точки: (а) аргументи в полза на еднофакторен модел – наличие на общ латентен фактор, обясняващ вариацията на емпиричните признаци (симптоми), или (б) наличие на повече от една корелирани латентни променливи (първични фактори), чиято ковариация би могла да се обясни от по-общ латентен фактор (суперфактор, или фактор

ност е интелигентните психопати да проявяват насилие в същата степен, но и да успяват да избегнат разкриването и съответните санкции (Porter & Woodworth, 2006).

от втори ред). Имайки предвид относително разнородния характер на признаците за психопатия, първата възможност за доказването на едномерния характер на конструкта чрез потвърждаване на предимството на еднофакторния модел е малко вероятна. Затова усилията на изследователите са съсредоточени върху проверка на йерархични модели на измерване.

Адекватната процедура за проверка се базира на методите на структурно моделиране с помощта на конфирматорен анализ. Преглед на получени резултати е направен по-долу.

Въпреки че PCL-R е конструиран в съгласие с идеята за психопатията като единен конструкт (общ клъстер от симптоми), на практика при оценката на резултатите дълго време доминира идеята за наличие на два фактора, първият от които се означава като „себично, коравосърдечно и без чувство за вина/разкаяние използване на другите“, а вторият – като „хронично нестабилен и антисоциален жизнен стил, социални отклонения“ (Hare, 1991, p. 76; цит. по Cooke et al., 2007). Постепенно двуфакторният модел придобива статут на златен стандарт, като първият и вторият фактор се съотнасят съответно с „първична“ и „вторична психопатия“.

Според Б. Карпман например (Karpman, 1948; цит. по Poythress & Skeem, 2006) „първичните психопати“ са коравосърдечни, манипулативни, крайно себични и лъжливи, докато „вторичните“, означавани и като „невротични“, са емоционално нестабилни, с високи равнища на тревожност и депресия и обикновено се въвличат в антисоциално поведение заради силната си импулсивност. Ако емоционалният дефицит при „първичните психопати“ е по-скоро конституционален, емоционалното разстройство при „вторичните“ е резултат от ранната социализация – враждебността им може да се разбере като адаптация към родителско отхвърляне и злоупотреба (Poythress & Skeem, 2006, p. 173).

Един от популярните самоописателни инструменти за оценка на психопатията (Levenson et al., 1995), конструиран в съответствие с двата фактора на PCL-R, директно се означава като *Скали на Левенсън за първична и вторична психопатия* (*The Levenson Primary and Secondary Psychopathy Scales*).

Като цяло въпреки умерената корелация ($\approx 0,50$) между двата фактора на PCL-R, данните свидетелстват за различен тип връзки

с външни променливи. *Фактор 1* се асоциира с високи равнища на егоизъм, нарцисизъм и експлоатиране на другите, проактивна (инструментална) агресия и по-ниско равнище на емпатия. В допълнение са налице индикации за връзки с адаптивни тенденции: социално доминиране и отрицателни корелации със страх, тревожност и депресия. За сравнение: *Фактор 2* корелира положително с агресия, импулсивност, търсене на усещания, със зависимост от психоактивни вещества и са налице значимо по-силни връзки (в сравнение с *Фактор 1*) със симптоми на антисоциалното личностово разстройство и криминални престъпления (за обзор вж. Patrick et al., 2009, както и голямата част от студиите в обобщаващия труд Patrick (ed.), 2006).

У нас изследване с българска версия на скалата на Левенсън е осъществено от В. Попов и съавтори (Попов и съавт., 2015) с 279 мъже и 100 жени на възраст между 18 и 50 години. Структурата е оценена с помощта на експлораторен и конфирматорен факторен анализ и заедно с оригиналния двуфакторен модел са проверени 3-, 4-, и 5-факторни решения (при които част от айтемите отпадат). Четирифакторното решение изцяло възпроизвежда втория и третия фактор от трифакторния вариант, като първият фактор се разпада на два компонента. Освен PCL:SV, в изследването са включени и голям брой външни променливи за оценка на интернализирани и екстернализирани проблеми (Попов и съавт., 2015), някои от корелациите с които ще бъдат коментирани в трета глава в контекста на получените в настоящото изследване резултати.

В по-нов обзор Е. Скийм и съавтори (Skeem et al., 2011, pp. 115-121) обобщават пет теории за вторичната психопатия, класифицирани по четири критерия: междуличностни и афективни черти, импулсивни и асоциални характеристики, тревожност, страх (или в по-широк смисъл негативен афект) и акцент върху средата или биологични фактори при анализ на етиологията (вж. сравнителната таблица в Skeem et al., 2011, p. 117).

Емпиричните данни показват, че лицата с висок бал по PCL-R (например по-висок от 30 или 29) могат да се разграничат във варианти, които до голяма степен съответстват на теоретичните представи за първичните и вторичните психопати. Като цяло оба-

че има слаба или несъществуваща подкрепа за приравняването на операционализираните чрез Фактор 1 на PCL-R личностни и афективни характеристики с първичните психопати, а импулсивността и/или антисоциалното поведение (операционализирани чрез Фактор 2 на PCL-R) – с вторичните психопати. Всъщност има две области, които като че ли различават относително стабилно двата вида: тревожност и/или страхливост с по-високи равнища при вторичните психопати, и вероятно в по-малка степен – враждебност и/или агресивност, също с по-високи равнища при вторичните психопати. Засилената тревожност и страхливост на вторичните психопати е потенциален индикатор за по-обща склонност да се преживява негативен афект и потенциално – за по-сериозна психопатология (както по отношение на интернализирани, така и за екстернализирани разстройства). За сравнение: първичните психопати изглеждат емоционално стабилни. Освен това вторичните психопати е по-вероятно да са били обект на злоупотреба в детството или да са преживели травма, която е рисков фактор за насилие или друго криминално поведение. На този етап обаче има малко данни за етиологичните фактори, които евентуално биха разграничили първичните от вторичните психопати (Skeem et al., 2011). Основният въпрос все пак е дали т.нар. вторични психопати са истински психопати, тъй като подчертаната тревожност и страхливост са несъвместими с класическото описание на психопатията.

Вече беше посочено, че според Х. Клекли психопатите не са склонни към самоубийство и по-скоро са резистентни към подобни крайни форми на себеувреждане (Cleckley, 1976, pp. 358–359). Подобно заключение по-скоро озадачава, ако се има предвид, че характерните за много от психопатите антисоциално поведение и социални отклонения се асоциират с по-висок суициден риск. Изследването на Е. Верона и съавтори хвърля допълнителна светлина върху проблема, като показва, че наличието на предишен или настоящ опит за самоубийство се асоциира с втория фактор на PCL-R (хронично асоциално поведение и отклонения), но не и с първия фактор (оценяващ междуличностните и афективните характеристики на психопатната личност): в този